

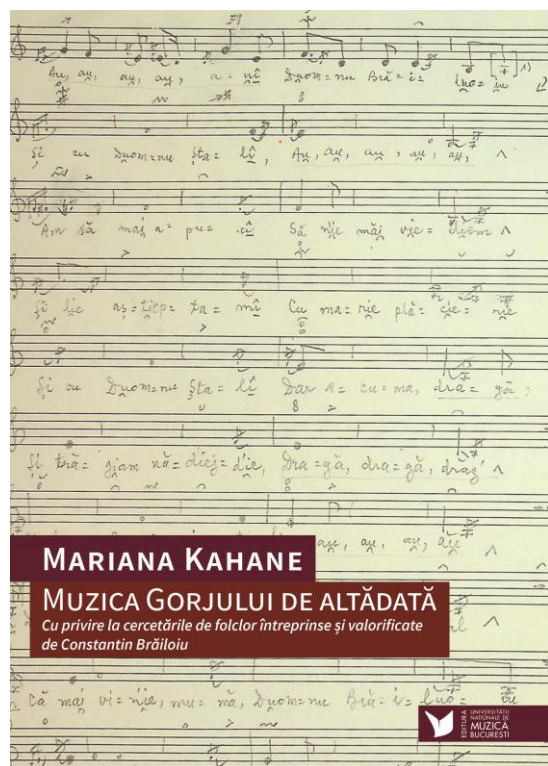
RECENZII

Muzica Gorjului de altădată – gânduri și emoții în jurul unei reconstituiri editoriale

Ana Diaconu

M-am îndeletnicit cu greu să scriu recenzia unui volum de etnomuzicologie, întrucât cunoștințele mele în această sferă sunt încă

modeste. Participând însă recent, alături de editoarea volumului discutat, la o lansare colectivă de cărți semnate de tineri muzicologi, organizată în cadrul ediției din 2025 a Festivalului Internațional George Enescu, mi-au revenit în minte în cele mai mici detalii etapele parcurse de Lavinia Gheorghe în realizarea acestui proiect editorial, și totodată încrederea că pot formula nu o recenzie, cât o relatare și o reflecție subiectivă asupra acestui demers meritoriu pe care am avut bucuria să-l însoțesc și să-l observ din mai multe perspective. Este, în fapt, o invitație la lectură pentru aceia interesați de o radiografie temeinică a muzicilor

tradiționale românești din prima jumătate a secolului trecut, dar și un exemplu de inițiativă în cercetare, de stăruință și bune instincte manageriale care au condus către reușita acestui proiect editorial.

Pornesc la rândul meu o reconstituire a demersului de realizare a volumului semnat de Mariana Kahane și editat de Lavinia Gheorghe – *Muzica Gorjului de altădată. Cu privire la cercetările de folclor întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu* (Editura Universității Naționale de Muzică din București, 2022) – de la o frază notată de muzicologul Valentina Sandu-Dediu pe coperta finală a cărții: „Tânăra etnomuzicologă a descoperit mici comori în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor Constantin Brăiloiu și le valorifică acum într-un proiect editorial unic, de restituire, care îi dezvăluie discret dar elocvent abilitățile de cercetare, spiritul managerial și respectul față de tradiții.”

Voi începe reflecția de la coadă la cap, subliniind că respectul și generozitatea față de tradiția (etno)muzicologică se manifestă aici pe mai multe generații și planuri paralele. Este vorba în primul rând de o generozitate față de trecutul nu foarte îndepărtat, manifestată prin cercetarea de arhive și prin reconstituirea istoriilor muzicii pe baza acestora, pe care ne-au insuflat-o nouă, generația de muzicologi născuți după 1990, profesorii noștri, un nucleu profesionist și dedicat de cercetători care activează la Universitatea Națională de Muzică în București. Cu un efort intens și susținut cel puțin pe parcursul ultimilor zece ani, profesori precum Valentina Sandu-Dediu, Nicolae Gheorghită, Antigona Rădulescu, Florinela Popa, Olguța Lupu și Costin Moisil au inițiat și au derulat proiecte de cercetare importante, ce și-au propus pe de o parte reconstituirea, pe baza documentelor de arhivă, a istoriei muzicii create în perioade ideologice complicate și pe de alta poziționarea fenomenelor studiate într-un context internațional cât mai realist. Iar în toate aceste proiecte¹ au invitat întotdeauna să se alăture echipe de colegi, de studenți și tineri cercetători, întinzând ștafeta generozității față de trecut și insuflându-ne tuturor pasiunea pentru căutarea adevărului istoric și pentru prudența, rigoarea și echilibrul necesare în interpretarea responsabilă a materialului din arhive. În contextul acestui climat deschis și favorabil pentru cercetare, a ajuns și editoarea volumului în discuție, în perioada studiilor sale la muzicologie, să urmeze un stagiu de practică la Institutul de Etnografie și Folclor Constantin Brăiloiu. În foarte scurt timp a devenit cartograf muzical al

¹ Materializate în volume muzicologice importante, precum *Noile istorii ale muzicilor românești* (Vol. 1 - *De la vechi manuscrite până la perioada modernă a muzicii românești*, ed. Valentina Sandu-Dediu și Nicolae Gheorghită, Editura Muzicală, Editura UNMB, 2021; Vol. 2 - *Ideologii, instituții și direcții componistice în muzica românească din secolele XX-XXI*, ed. Valentina Sandu-Dediu și Nicolae Gheorghită, Editura Muzicală, Editura UNMB, 2021; Vol. 3 – *Portrete de compozitori (1)*, ed. Valentina Sandu-Dediu, Editura Muzicală, 2025); *Istории și ideologii: Filarmonica din București (1868-2018)*, ed. Valentina Sandu-Dediu, Editura UNMB, 2023 sau *Muzică și ideologii în secolul 20* semnată de Florinela Popa (Editura Muzicală, 2022).

Institutului, iar în prezent continuă activitatea de cercetare în cadrul colectivului de Etnomuzicologie. Pasiunea pentru cercetarea în arhive și respectul față de înaintași s-au îmbinat cât se poate de firesc în momentul în care, pentru cercetarea doctorală, Lavinia a acceptat „provocarea” profesoarei noastre de muzicologie, Valentina Sandu-Dediu, de a se apleca asupra unei personalități pe care aceasta din urmă o admirase în scrieri încă din perioada studenției¹: etnomuzicologul Mariana Kahane, care a activat ca cercetătoare la Institutul de Folclor între 1949 și 1981 și care a donat acestei instituții un fond impresionant de documente și manuscrise. Iar volumul în sine, prin conținutul său, este în fapt o reverență față de tradiție, mergând cu o generație în urmă către Constantin Brăiloiu.

Pe Brăiloiu l-am auzit adesea invocat la cursurile de muzici tradiționale și de etnomuzicologie pe care le țineau regretații noștri profesori – Nicolae Teodoreanu și Speranța Rădulescu. „Ca să crești entuziasmul studenților, trebuie să le oferi niște muzici care să-i seducă, așa cum m-au sedus pe mine discurile făcute de Brăiloiu” – declara cu însuflețire Speranța Rădulescu într-un interviu amplu pe care mi l-a acordat și în care nu de puține ori apare evocat Constantin Brăiloiu². Iar în unul dintre primele studii pe care le parcurgeam pentru a mă familiariza cu atmosfera și contextul timpuriu al conexiunilor muzicale româno-franceze (pe care aveam să nu le mai părăsesc până la finalizarea doctoratului și chiar dincolo de el), Valentina Sandu-Dediu afirma despre Constantin Brăiloiu că „a dobândit un statut simbolic al unei figuri care a marcat nașterea nu numai a etnomuzicologiei românești, ci și a muzicologiei românești înseși, chiar dacă, timp de câteva decenii, nu a fost recunoscut ca atare. Rigoarea conceptuală, seriozitatea obiectivelor propuse, echilibrul între exemple teoretice și practice, claritatea și eleganța scrierii – acestea sunt doar câteva dintre calitățile remarcabile ale operei lui Brăiloiu, care, din păcate, a fost mult prea rar luată ca model de către muzicologii români înainte de sfârșitul secolului al XX-lea.”³

Astfel, mai multe generații de muzicologi și etnomuzicologi – care nu s-au cunoscut personal unul cu celălalt – conlucrează pentru cultivarea respectului față de tradiții, țesând împreună un „fir roșu de-a lungul unui secol de existență a Arhivei de Folklore, de la Constantin Brăiloiu, trecând prin

¹ Este vorba, mai cu seamă, despre volumul *Cântecul zorilor și bradului*, publicat de Mariana Kahane la Editura Muzicală în 1988.

² Speranța Rădulescu, „A Conversation with Ethnomusicologist Speranța Rădulescu” de Ana Diaconu, *Musicology Today: Journal of the National University of Music Bucharest*, 13/3 (51)(2022), 267-283.

³ Valentina Sandu-Dediu, „Constantin Brăiloiu and His Circle. Some French-Romanian Musicological Connections”, *Revue de musicologie* 2, vol. 103 (2017), p. 649-658.

Mariana Kahane, până la Lavinia Gheorghe și dincolo de ea” (Costin Moisil, în prefața volumului, p. XIII).

Despre spiritul managerial la care face referire textul de pe copertă voi povesti poate din postura cea mai informată. Volumul *Muzica Gorjului de altădată. Cu privire la cercetările de folclor întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu* a fost publicat ca urmare a câștigării, de către editoarea Lavinia Gheorghe – pe atunci doctorandă la UNMB – a concursului de proiecte antreprenoriale studențești pe care l-am organizat pentru prima oară în 2022, prin intermediul Societății Antreprenoriale Studențești și cu finanțare de la Ministerul Educației prin Fondul de Dezvoltare Instituțională. Un specific al acestor proiecte FDI derulate la nivelul universităților din România este că au o durată foarte scurtă față de întinderea obișnuită a unor proiecte de cercetare – părere împărtășită de numeroși profesori și colaboratori din universități partenere din străinătate. Astfel că Lavinia a intrat în concurs cu o provocare pentru sine extrem de curajoasă – ca într-o perioadă de mai puțin de șase luni să prelucreze materialul inedit identificat în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor, să definitiveze organizarea acestuia în volum și să elaboreze un text introductiv, să realizeze transpunerea digitală în programe specializate a transcrierilor muzicale și chiar și a celor literare fonetice, să colaboreze cu echipa redacțională din cadrul Editurii UNMB pentru paginarea volumului și pentru realizarea copertii (pentru aceste lucruri și inclusiv pentru o parte dintre transcrierile muzicale beneficiind de sprijinul profesionist al Andreei Mitu), să ducă la bun sfârșit cel puțin trei rânduri de corecturi și să se asigure că tiparul este plătit, realizat rapid și în condiții tehnice cât mai bune (inclusiv apelând la soluția ingenioasă a unui buzunar cu pagini mai mari împăturite pentru transcrierile sinoptice care nu încăpeau în formatul normal al volumului). Provocarea ei a fost, din anumite privințe, chiar mai copleșitoare decât a altor inițiatori de proiecte, care au aplicat în concurs la categorii precum „recitaluri și concerte” sau „proiecte educative”, unde poate că marja de eroare este puțin mai flexibilă decât în cazul unei cărți publicate.

Mi s-a părut admirabilă și deschiderea Institutului de Etnografie și Folclor față de acest parteneriat, pe care l-a sprijinit oferindu-i cercetătoarei accesul de care avea nevoie pentru aprofundarea fondului Kahane, de a cărui sistematizare s-a și ocupat în anii ce au urmat. În contextul unei difuzări și accesibilizări pe atunci destul de limitate a arhivei de manuscrise și a fonotecii extrem de valoroase pe care o gestionează Institutul¹, acest sprijin este o

¹ Între timp au fost desfășurate demersuri importante de digitalizare, de pildă prin punerea la dispoziție a aproape 4000 de fonograme și videograme din arhiva IEF pe platforma online *Culturalia*.

dovadă în plus a credibilității și temeiniciei editoarei, dar și a bunei colaborări între cele două instituții.

Nu în cele din urmă, ajung să reflectez asupra „abilităților de cercetare” evidențiate în acest volum. Temeinicia cercetării merge aici în dublu sens, vizându-le, în diferite ipostaze, atât pe editoarea Lavinia Gheorghe, cât și pe autoarea Mariana Kahane. Responsabilitatea cu care Lavinia Gheorghe și-a asumat această cercetare – care desigur că ajută și la o apropiere mai mare de obiectivul final (sau intermediar?) al tezei de doctorat, susținută în 2023 sub denumirea *Fondul arhivistic Mariana Kahane din Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor Constantin Brăiloiu din București – tezaur documentar pentru etnomuzicologia românească* – a fost evidentă încă dintr-o fază timpurie a implementării proiectului editorial. În prima etapă a concursului de proiecte s-a înscris cu ideea tipăririi unei colecții de studii nepublicate, dar prezentate de Mariana Kahane la diverse conferințe sau emisiuni radiofonice, și având în comun faptul că toate se refereau la aspecte din activitatea etnomuzicologului Constantin Brăiloiu. La foarte scurt timp după, firul descoperirilor din arhivă a arătat că unul dintre studiile vizate inițial – intitulat „Cu privire la cercetările de folclor din Gorj întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu” – avea continuări consistente grupate în două părți sau volume (scrise de Kahane în 1992 și, respectiv, 1997, dar rămase nepublicate). Astfel, analizând conținutul și importanța acestui demers, cântărind răspunderea de a respecta intențiile originale ale autoarei și apelând și la îndrumarea altor specialiști din cadrul Institutului și al Universității de Muzică, Lavinia Gheorghe și-a asumat rapid o sarcină considerabil mai grea decât cea propusă inițial, a ordonat materialele, a completat cu clarificările necesare și a găsit o formulă potrivită și coerentă de a le prezenta cititorilor. Rezultatul este în egală măsură ofertant pentru cititorii pasionați de istoria și specificul muzicilor tradiționale, dar și pentru studenții muzicieni care caută să aprofundeze noțiunile parcurse la cursul de muzici tradiționale. Sunt incluse, în format facsimil, 25 de transcrieri muzicale ale unor muzici culese de Brăiloiu și de colaboratorii săi din Gorjul interbelic – multe dintre ele sinoptice (cu variațiile notate pe orizontală, astfel încât să permită o privire de ansamblu asupra cântecului redat), alături de transcrierile literare fonetice, dar și de analize detaliate pentru fiecare cântec – ce vizează dimensiunea ritmică, melodică, formală, a scărilor și ambitusului utilizat.

Mariana Kahane realizează acest demers în aparență destul de tehnic cu foarte mare fluentă, talent literar și originalitate, variind în abordarea fiecărui gen al muzicii țărănești, oferind o radiografie vie și atractivă a regiunii și a epocii, cu potențial didactic semnificativ. Pornește de la cântece rituale funebre și bocete și ajunge la colinde, doine, balade și chiar la muzică de joc.

Are în vedere chiar și aspecte precum psihologia informatorilor și portretizarea lui Constantin Brăiloiu în relație cu aceștia. M-au amuzat în mod special cele două versiuni ale bocetului reprodus în fața lui Brăiloiu de Maria Arbagic din satul Runcu, după ce acesta s-ar fi produs spontan la aflarea unui zvon conform căruia Brăiloiu și Henri Stahl au murit într-un accident de tren după ce au cules muzici din satul lor.

În cea de-a doua versiune, textul extras arată așa: „Dumnu Brăiloiu și cu Dumnu Ștal, spuniez pe cje drumur’ am să mai’ apuc să nje măj vjedjem, [să-mj aparj prin vis? – neclar]. Și lie așteptam cu marje plăcierje, că mai vinje Dumnu Brăiloiu și cu Dumnu Ștal, dar acuma pje cinje s-aștept? Și trăgiam nădjejdie că mă aducjeț’ și pje minje pi la Bucurjeștj. Nădjejdiļe mjeļe mi s-a tăia’. Dumnu Brăiloju și cu Dumnu Ștal, mă-ntrjabă cuopiii, cân’ au [d] mașina, că: mai vinje, mumă, Dumnu Brăiloiu și cu Dumnu Ștal? Da pje cinje să mai așteb? Dj-acume năintje nu măj je [...]”. Iar autoarea remarcă faptul că versiunea „nu mai are încărcătura emoțională și inspirația primei variante; că expresia poetico-melodică și-a pierdut concizia și s-a diluat, amplificându-se oarecum convențional, marcând, parcă, indecizia momentană a interpretei. [...] Prima variantă, tocmai pentru că este prima înregistrată, debutează cu declanșarea spontană a emoției” (p. 31-33). Astfel, cercetătoarea ia în considerare întreg contextul și impactul pe care îl are așa-zisa întoarcere din morți a cercetătorilor asupra transformării și substanței intrinsece a genului de bocet.

Iar Lavinia Gheorghe completează ideal tot acest tablou istoric și sonor cu o listă de audiții disponibile online, dintre cele prezentate și analizate de Kahane în carte (p. 173).

Utilitatea practică și tehnică a acestui demers de reconstituire o vor găsi cu siguranță toți aceia interesați să-l descopere. Pentru mine reiese clar și chiar dintr-o perspectivă privilegiată, din interiorul laboratorului de lucru. Dincolo de faptul că m-am ocupat de redactarea cărții și că am coordonat organizarea proiectului în cadrul căreia a fost realizată, admir această carte pentru că este un demers complex, realizat cu multă grijă și responsabilitate față de trecut și de tradiție, și totodată cu generozitate și implicare din partea multor colegi cercetători și profesori, pornind de la idee și ajungând la scanare și digitalizare și la ultimele detalii de așezare în pagină. Din condeiul unui grup închegat de tineri cercetători – în care am schimbat constant idei, am împărtășit informații și drumuri în arhive – Lavinia Gheorghe a fost prima care a publicat o îngrijire de ediție rezultată din cercetarea ei doctorală. O altă serie de patru volume a apărut în 2024 la Editura Universității Naționale de

București¹ (între care unul îmi aparține), închizând un prim ciclu de cercetări și de arhive muzicale scoase la lumină pentru publicul interesat și deschizând totodată calea pentru multe alte descoperiri și reconstituiri.

SUMMARY

Ana Diaconu

The Music of Gorj in Times Past –
thoughts and emotions surrounding an editorial reconstitution

The above lines are not so much a review as a reading invitation for those interested in a thorough analysis of traditional Romanian music from the first half of the last century, as well as a showcase for an example of research initiative, perseverance, and good managerial instincts that led to the success of this editorial project. *Muzica Gorjului de altădată. Cu privire la cercetările de folclor întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu* [The Music of Gorj in Times Past. Regarding the Folklore Research Undertaken and Valorised by Constantin Brăiloiu] is an edition prepared by ethnomusicologist Lavinia Gheorghe. It represents the release of an unpublished manuscript from the Archive of the Constantin Brăiloiu Institute of Ethnography and Folklore, which creates a beautiful bridge across time between three generations of researchers, whose destinies and careers are and have been linked to the history of this institution. The editor of the volume pays tribute to the author Mariana Kahane (1922-2008), who in turn carries out a thorough systematisation and analysis of music collected by Constantin Brăiloiu (1893-1958) during his fieldwork in the Gorj region in the interwar period.

¹ Lansate, împreună cu volumul *Muzica Gorjului de altădată*, pe 10 septembrie 2025, în cadrul Festivalului Internațional George Enescu: Vlad Văidean – *Incursiuni muzicale în Transilvania premodernă*; Benedicta Pavel – *Două viziuni diferite asupra repertoriului de orgă în România: organistul Helmut Plattner și compozitorul Wilhelm Georg Berger*; Desiela Ion – *Muzici orchestrale românești la Filarmonica bucureșteană, în două studii de caz: Mihail Jora și Paul Constantinescu*; Ana Diaconu – *Drumul emigrării. Povestea diasporei componistice românești din Franța, reconstituită din arhive comuniste*.